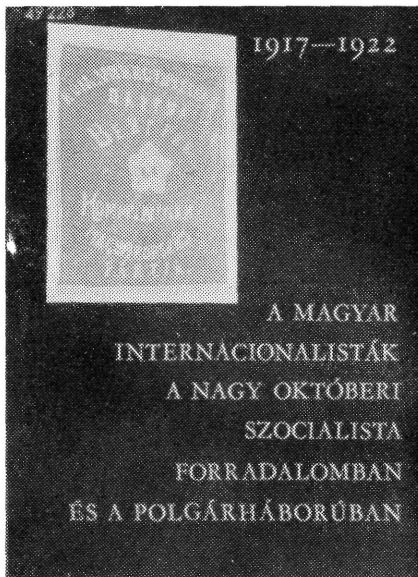

S Z E M L E

MAGYAR INTERNACIONALISTÁK A NAGY OKTÓBERI SZOCIALISTA FORRADALOMBAN ÉS A POLGÁRHÁBORÚBAN

1917—1922

(Budapest, Kossuth Könyvkiadó. I. köt. 1967. 586 o.)

Két ország hat tudományos intézetének tucatnyi történésze és levéltárosa dolgozott esztendőkön át azon a munkán, amelynek köteteit a Nagy Októberi Szocialista Forradalom 50. évfordulójának előestéjén párhuzamos kiadásban kapták kézhez a magyar és szovjet olvasók. Ez a vállalkozás jelentős lépésnek számít történettudományunkban. A munkatársak Prágától Irkutszsig két kontinens területéről gyűjtötték össze az itt felsorakoztatott értékes források-

kat. A központi levéltárak anyagai mellett a könyv olyan dokumentumokat is közöl, amelyeket a távoli Perm, Szaratov, Taskent vagy Tyumen archívumaiban őriznek.

Önkéntelenül is felmerül a kívánság: milyen hasznos is lenne, ha arra hivatott szerveink más országok, más témák viszonylatában is szorgalmaznák hasonló közös munkák létrehozását. A jó példa már megvan. Ez a kiadvány beszédes tanú arra, hogy a történészeknek milyen előnyöket nyújthat az együttműködés, a baráti összefogás.

A szerkesztő bizottság a munka most megjelent I. kötetébe 273 dokumentumot vett fel. A bevezetőből tudjuk, hogy 458 értékes okmány a rövidesen megjelenő II. kötetben kap helyet. Az előkészítő munkák során azonban a kutatók sok ezer olyan iratot is találtak, amelyeket jelen válogatásnál mellőzni kényszerültek. Célszerű lenne ezeket valahol összpontosítani, megteremtve így a téma kutatásának leendő centrumát. Érdemes lenne megvizsgálni az iratok teljes közzétételének lehetőségét is.

Az aggodó sorokat az a kétely íratja velem, hogy vajon jól sáfárkodunk-e nemzeti múltunk e méreteiben is kiemelkedő, nagy jelentőségű hagyományával. Ezen a téren sok a tennivaló. Még a szakembereket is meglepi a források nagy száma, érzelmi telítettsége, az az őszinte érzés, ahogyan a magyar foglyok sokasága egyéni életét, sorsát, jövőjét a forradalom nagy ügyéhez kapcsolta. Úgy érzem, hogy a kötet nyomán módosítanunk kell a magyar internacio-

nalista mozgalom méreteiről, súlyáról, szerepéről, társadalomformáló hatásáról közvéleményünkben és történéseink körében élő képet. Ezt a hagyományt — fokozottabban mint eddig, nem a rossz értelemben vett propaganda fogássá silányítva — élővé, elevenné, nemzeti tudatunk részévé kell tennünk. Ez a munka minden fáradságot megér. Számomra ez a kiadvány egyik legfontosabb tanulsága.

A dokumentumok sokasága mint eleven áramlat, úgy sodor bennünket a következtetéshez: itt keresendő a magyar szocialista forradalom csírája, amelyből az 1919-es kommün is kinőtt. Aztán így visz tovább az út a felszabadulást követő elemi népmozgalmakig. A tanulság önmagát kínálja. A szocializmus nálunk az élet eleven valóságából kinövő mozgalom, társadalmi szükségsegrőség volt és maradt. Ezméit — mások mellett — azok a hazatérő magyar internacionalisták hintették szét, akik ott Szovjet-Oroszországban tanulták meg a forradalmi cselekvés ábécéjét. Ez a kötet mindenki számára mai rendszerünk mély történelmi gyökereit tárja fel.

A könyv most megjelent I. kötete a magyar hadifoglyok forradalmi mozgalmanak alakulását kíséri végig a februári forradalom időszakától. Tanúi vagyunk szervezkedésüknek, a szovjetrendszer támogatásának. 1917. november 7-ét követően meggyorsult politikai fejlődésük, létrejöttek az első kommunista csoportok is. A magyar forradalmárok hatékony nevelőmunkát folytattak bajtársaik körében, így azok közül sokan vállalták a harcot a fehérek és intervenció-sok ellen.

Honfitársaink szerepét az 1918 ősztől 1919 nyaráig terjedő időszakban két fejezet is tárgyalja. Sok okmány foglalkozik a Tanácsköztársaság leverése nyomán támadt új helyzettel, a magyar kommunisták ebből adódó feladataival. A nehéz harcban álló Vörös Hadsereg támogatása, soraiba való belépés egyike a könyv leggyakrabban visszatérő témáinak.

A kötetet záró VII. fejezetben 82 dokumentum mutatja be a szovjet-oroszországi magyar kommunisták tevékenységét a polgárháború végső időszakában. Itt — és már korábban is — számos okmány tükrözi a magyar hadifoglyok hazatérését, a forradalmi munkára való felkészítésüket.

Lehetetlen számba vennünk a kiad-

vány minden iratát. Nagyjából azonban sorra beilleszthetők a fentebb említett témakörök valamelyikébe. A szerzők a forrásoknak egészen széles skáláját szóltatták meg. Van itt levél, napló, parancs, újságcikk, jelentés, szépírói mű és harcra hívó röplap. A forma a legkülönbözőbb lehet, a tartalom azonban mindenhol azonos: a magyar hadifoglyoknak és internacionalistáknak a vajdó Oroszország népeivel való testvéri összefogása.

E dokumentumokat egyszerűen nem lehet hideg tárgyilagossággal forgatni. A láz, a tavasz, az új élet pezsgése, zászló lobogás, gyűlések, beszédek és újra szónoklatok, a forradalom pezsgő levegője — ez csapja meg az embert az írásokból. Érződik, hogy a bolsevikok minden egyes szívért és értelemért külön-külön is megbirkóztak. Kommunisták terrorja? Nevetséges! Érdemes lenne megszámolni, hogy az iratokban hány esetben kérnek fegyvert, puskatöltényt, s ugyan hányszor az igaz szót hirdető nyomtatott írást.

Milyen őszintén és keresetlenül hangzik például annak a kis kommunista sejtnek a határozata, melyet 1921. február 15-én írtak Szimferopol városában. „Mi, akik önkéntes katonái vagyunk az orosz forradalomnak, akik az imperialista érdekekért küzdöttünk, kerültünk fogságba a hideg Szibériában, Ázsiának homoksvatagaiban, ahol a mindenféle megpróbáltatásban az 1918-as orosz forradalomnak magasan lengő szabadság vérpíros lobogója megdobantotta szívünket, és fegyverrel kezünkben az orosz testvérekkel együtt küzdöttünk nemcsak a saját érdekeinkért, hanem az egész világ elnyomott munkásságának érdekeiért. És megvédtünk, kivívtunk, levertünk mindazon ellenforradalmat, amely a Tanács-Oroszország elnyomására törekedett...”

A kötet lapjai a magyar kommunista mozgalom történetét is dokumentálják. Tanúi vagyunk annak, hogyan hatol be az új gondolat a hadifoglyok soraiba, látjuk az első kis csoportok megszületését. Az eszme aztán nő, erősödik, előtűnik szökken szárba. A forradalmi marxizmus igazságai szemünk láttára válnak hatalmas, a társadalmat gyökerestől felforgató tanítássá. Alig van olyan okmány, amelyben ne találkoznánk a gigászi munka ihletőjével és szervezőjével: a bolsevikok pártjával. Még kevesen vannak, de egy-egy emberük mő-

gött ezek és ezek állnak. A szó amit mondanak, az eszme amit hirdetnek egyformán hangzik az orosz munkásnak, parasztnak és a csukaszürkébe öltöztetett magyar proletárnak.

Ha csak egy órácskát is töltünk a könyv társaságában, nyomban szemünkbe ötlük két jellemző vonása: a párt és a hadsereg tevékenysége végigvonul a kötet lapjain. Mint két összefonódó kéz, oly harmonikusan kapcsolódik össze az általuk végzett munka. A hadsereg pártirányításának ez idő tájt kialakuló lelini módszere kiállta az idők próbáját, s mindmáig egyik legfőbb jellemzője a szocialista országok fegyveres erőinek.

A kötetet egy 56 oldalas bevezető tanulmány előzi meg. Míg az iratok az élet eleven valóságának megkövesült darabjai, itt már-már sokszor axióma tömörségűen tudományos igazságokká sűrűsödnek a forradalom és polgárháború drámaian gyors eseményei.

Rendkívül fontos dolgoknak is sokszor csak néhány sor, vagy alig egy bekezdésnyi hely jut. A szerzők minden lényegeset el akarnak mondani, s ezért fokozott tempót diktálnak. Mint a film kockái, olyan gyorsan peregnek a könyv eseményei.

A tanulmány íróit, amikor az események teljes keresztmetszetét adják, nyilván az a szándék vezette, hogy az összefüggés nélkül álló egyedi dokumentumokat az olvasó beilleszthesse a történelmi valóságba. Indokolja tettüket az is, hogy az érintett kérdéstről magyar nyelven még nem jelent meg tudományos alapossággal írott összefoglaló tanulmány. Ez az első ilyen munka. Az itt jelentkező probléma is arra mutat, hogy szükséges lenne mielőbb megjeleníteni egy, a kérdést tárgyaló monográfiát.

A szerzők mindenről beszélni akarva kénytelenek voltak röviden és tömören fogalmazni. Felmerül a gondolat, hogy nem lett volna-e célszerűbb a sarokpontok kiemelése és azok alaposabb leírása.

Bár szigorúan tudományos munkáról van szó, mégis kissé száraznak találok a tanulmány nyelvezetét, stílusát. Elvégre az azóta elkelt 2500 példánynak csak kicsiny része került a szakemberek kezébe. Ellentétet érzek a dokumentum rész életszagú eseményei és a tanulmány nagyon is értekező hangja között. Mintha a szerzőknek nem maradt volna

erejük, idejük a bevezető szépírói kidolgozására. Pedig az októberi forradalom témája már eleve egy élvezetesnek ígérkező leírás felé sugall.

Úgy érzem, nem kellett volna félni, ha egy kicsit a pátosz is átút a könyv sorain. Ezt itt senki nem érezte volna talmi csillogásnak. Elvégre október számkra nemcsak egy történelmi esemény, hanem mély érzelmekkel telített szimbólum is. A megoldás az lett volna, ha a bevezető helyenként az esszé felé hajlik. Mindezen megjegyzések azonban semmit sem vonnak le a tanulmány magas színvonalából, tudományos értékéből.

Kitűnő a könyv jegyzetanyaga is. A szerzők nagyszerűen értenek hozzá, hogy apróbb jelenségeket magyarázva megmutassák azok helyét a nagy folyamat egészében. A problémákat tovább gyűrűztetik a magasabb politika síkján, föltárják rejtett összefüggéseit, kitágítják, egyetemes érvényűvé teszik a rész jelenségeket is. A munka jegyzeteiben a téma alapos ismeretét és széles tárgyi tudást érezhet meg az olvasó.

A magyar internacionalisták történetét tárgyaló kötet színvonalas, kitűnő munka, méltó ajándék a nagy forradalom félévszázados évfordulójára. A közlésre került okmányok mindegyike a magyar és szovjet népek barátságát is erősíti. Az internacionalizmus nemes eszméi történelmi gyökereinek feltárásával az ismertetett munka jó szolgálatot tehet napjaink munkásmozgalmának is. Csak sajnálni tudjuk, hogy az évforduló előtt nem kerülhetett piacra a forráskiadványnak mind a két kötete. A teljes ítéletalkotás lehetősége így szerény ismertetésünk esetében is korlátozott volt.

Az 51 ív terjedelmű, szép külső formátumú munka a Párttörténeti Intézet, a Hadtörténelmi Intézet és Múzeum, valamint a Levéltárak Országos Központja gondozásában, a Kossuth Könyvkiadó segítségével jutott el az olvasóhoz. A kötet ihletésében, a dokumentumok felkutatásában, nyomdai előkészítésében a hazai munkatársak közül különösen nagy szerepe volt Milei Györgynek, Józsa Antalnak és Bélay Vilmosnak. Illesse köszönet mellettük azokat a történészeket és levéltárosokat, akik a nagy gépezet névtelen csavarjaiként e forrásközlés sok száz iratát szorgos kezeikkel napvilágra hozták.

G. J.